

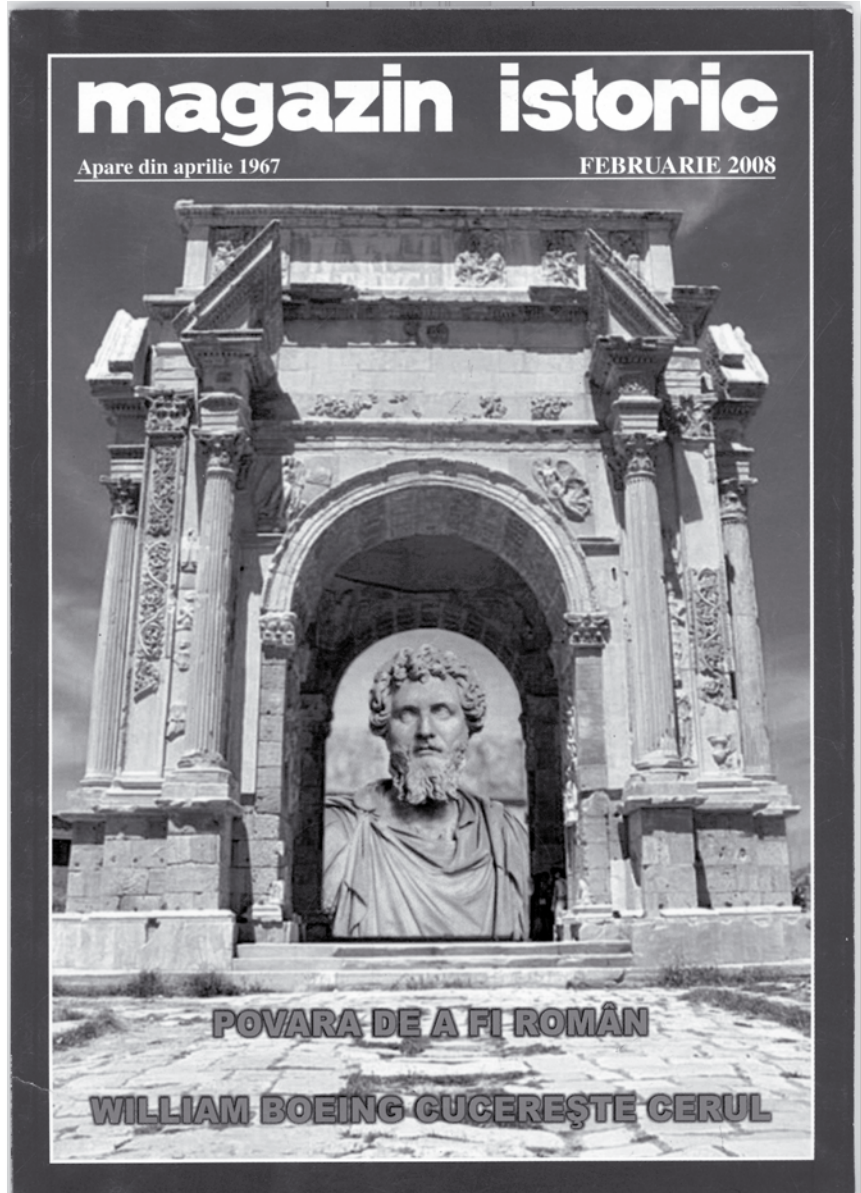
DORIN MATEI

A történelem egyesíteni kezd bennünket

1994-ben Párizsból Németország felé, Baden-Badenbe autóztunk. Cristian Popișteanuval, a *Magazin Istoric* akkori főszerkesztőjével közösen forgatókönyvet írtunk egy dokumentumfilmhez egy régi román dinasztíáról: a Sturdza-családról. Elkísértük a filmes stábot, hogy azonosítsuk azokat a helyszíneket, amerre Moldova hajdani fejedelme, Mihail Sturdza (1834–1849) bujdosott, miután elűzték az országból. A száműzetés jó néhány esztendejét Párizsban töltötte egy máig fennmaradt palotában, a mai Rodin-múzeum mellett. Most meg a gyönyörű német fürdőhely felé tartottunk, ahol ortodox kápolnát alapított. Autónk vezetője, Reims városán áthaladva, sürgetett, mondván, hogy még délután fél öt előtt a határhoz kell érünk. Nem fogtam fel, hogy mókázik. Egy volt szocialista országból jöttünk, nem is akármelyikből: abból, amelyet még nemrég Ceaușescu vezetett. 1989 szeptemberében, szintén Cristian Popișteanuval együtt, Szófiában jártunk egy délkelet-európai kutatásokkal foglalkozó kongresszuson. Szintén szocialista országban voltunk, de úgy éreztük, mint ha Nyugatra tévedtünk volna.

Visszatérésünkkor a határon vámosok és milicisták fogadtak, akik ránk förmedtek, a román küldöttség tagjaira (egyetemi tanárok, tekintélyes kutatók, életük jó részét könyvtárakban töltő emberek voltak), hogy ne lépjünk ki a fülkéből, ne közelítsük meg az ablakot. Alig négy éve bukott meg a Ceaușescu-rezsim, kisebb-

rendűségi érzéssel néztük az európai repülőtereken az európai polgároknak fenntartott folyosókat, míg mi, a többiek, a határőr gyanakvó pillantására várva, végtelen sorokat álltunk ki. Okkal töltött el tehát az aggodalom arra a bejelentésre, hogy a megadott időre a határhoz kell érünk. Aztán minden világossá vált,

1. A hallgatóság soraiban (balról jobbra) Pók Attila, Jeszenszky Géza, Dormán László (a Magyar Rádió munkatársa) és Lásztity Péró

2. Középen Ireny Comaroschi nagykövettasszony, mellette Brîndușa Armanca, a Budapesti Román Kulturális Intézet igazgatója

3. Az előadók közül (balról jobbra) Szász Zoltán, Ottmar Trașcă, Dorin Matei és Borsi-Kálmán Béla

amikor megtudtam, hogy ha nem sikerül fél öt előtt a határra érünk, akkor már nem lesz alkalmunk találkozni a vámossal, mert lejár a munkaidejük, és hazamennek! Így is történt, üres bódék mellett suhantunk el anélkül, hogy útlevelünkbe francia és német pecsét került volna. Olvashattam volna bármennyit az Európai Unióról, ennél az élménynél semmi sem világított volna rá jobban arra, mit is jelent valójában ez a gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális projekt, amelynek később Románia is a részese lett.

Romániában születtem, az ötvenes évek közepén. Mindig is szerettem a történelmet. Azt tanultam az iskolában, majd később az egyetemen, hogy valami bajunk van a magyarokkal. Hogy el akarják venni tőlünk Erdélyt. Minél jobban provokálta Ceaușescu a szovjeteket, annál inkább gyarapodtak a hírek a trianoni döntés revízióját követelő magyar diaszpóra akcióiról. Majd a nyolcvanas évek közepén Budapesten megjelent az *Erdély története*, amely nagy vihart kavart Bukarestben. Immár nem csak a diaszpóra, vagyis a szocialista hazájukból Nyugatra szökött magyarok akciójáról volt szó. Időnként Bukarestben felröppent egy-egy történet olyan románokról, akik gyógykezelésre utaztak Hargita vagy Kovászna megyébe, és akiknek valamelyik helybéli a foga közt oda-sziszegte: „Hamarosan majd útlevéllel jösztek ide!”. Fogalmam sincs, megtörtént-e ez valaha is, és föl sem merült bennünk, hogy vajon igaz-e. Annyira hihető volt a történet abban a légkörben, amelyben éltünk. Nyilván voltak – és még vannak – magyarok, akik így gondolkodnak, ezt bizonyítják azok a néha előforduló tüntetések, amelyeken Trianon vagy az 1947-es Párizsi békekonferencia határozatainak eltörlését követelik. Ahogy vannak románok is, akik még mindig az említett félelemben élnek.

A történelem mindig megelőzi az embereket, de az utóbbi száz évben a sebessége mintha hatványozottan nőtt volna. Mi maradt meg – nem az emberek agyában, hanem a valóságban – a fent említett félelmekből? Mi értelme lehetne egy hasonló útlevél-történetnek, amikor Párizsig utazunk személyivel? Amikor a határovezetben az emberek átsétálnak a korábbi határállomáson kávézni, majd hazatérnek? Amikor már nem annyira világos, hova is mennek haza, hiszen sok román „odaát” vásárolt magának házat, mert ott olcsóbb. Azonban, mint említettem, az embereknek sosem sikerül lépést tartaniuk a változások ütemével, és a szemléletüket megváltoztatni a legnehezebb. A szemléleteket, amelyek ezer év alatt alakultak ki. Egy olyan időszakban, amelyet leginkább a konfrontációk határoztak meg.

Valóban így lenne? Folyton szidjuk országaink sajátját, amiért azt csak a szenny, a lényegtelen, felszínes események érdeklik, amiért az újságok vagy a tévé híradásaiban sokkal több a baleset, a gyilkosság, az erőszak, mint a normális tettek, a jó cselekedetek. Ám ha elővesszük bármelyik krónikát, régebbi történelemkönyvet, rögtön láthatjuk, hogy fő helyen azokban is a háborúk és a forradalmak szerepelnek. Bármelyik történelemkönyvben fölleljük azokat a pillanatok, amikor Ionnak és Jánosnak valami oszتانivalójuk volt egymással, de csak nagyon ritkán azokat a pillanatok (nyilván sokkal több volt belőlük, egyébként nem élhettek volna túl annyi évszázadot Erdélyben, egymás mellett, a kerítés két oldalán), amikor megértették egymást, közösen művelték meg a földjeiket, gabonát kölcsönöztek egymásnak a következő aratásig, koccintottak egymás egészségére.

Kétszáz éve mindkét ország történészei a konfrontáció pillanatait keresték és emelték ki. Különböző okokból. A romantikus korban, a nemzet kialakulása és érvényesülése miatt, amely itt, Európának ezen a vidékén másként zajlott le, mint Nyugaton (ezek a folyamatok ott sem zajlottak le annyira simán, ám mivel néhány száz évvel korábban történtek, volt elegendő idejük leülepedniük). Majd a két világháború közti időszakban azért, mert a magyarok úgy érezték, hogy nagy igazságtalanság érte őket (nem csupán a románok, hanem a dualista monarchia romjaiból született valamennyi nemzetállam részéről), a románok pedig attól tartottak, hogy elveszíthetik azt, amit megszerkeztek. A II. világháborút követő évek jelentették talán a legsötétebb időszakot. Bekövetkezett a kommunista korszak és vele a hivatalos fegyverszünet, amelyet megköveteltek a proletár internacionalizmus és a „szocialista táborhoz” való tartozás színpalái, ezek azonban egyre jobban megrepedtek a kommunizmus utolsó éveiben. Emlékszem, hogyan készítették elő a nemzetközi találkozókra induló történészküldöttségek útját. A fő téma a magyar történészek támadásainak kivédése volt. Idei találkozásunk alkalmából Glatz Ferenc akadémikus úr elmesélte, hogyan figyelték Magyarországon a *Magazin Istoric*-ban a magyar–román „történelmi vita” témájában megjelent írásokat.

Cipelhetjük-e tovább ezt az örökségünket? Mi, románok és magyarok, hozzájárulhatunk-e az európai projekt megvalósításához, ha továbbra is ugyanazon fogalmakban gondolkodunk kapcsolatainkról és történelmi múltunkról? Remélhetjük-e vajon, hogy valaha is európai polgárokká válunk anélkül, hogy letennénk ezt a málhát, amelyet még mindig magunkkal vonszolunk?

A *Magazin Istoric* és a *História* folyóiratok találkozásának gondolata valószínűleg a francia–német határon történt, fentebb elmesélt epizód alkalmából született. Vagy az Atlanti Szövetség Tanácsának (ATA) 1996-os athéni találkozásán, ahol tanúja lehettem a görögök, albánok és macedónok közt kirobbant heves vitának, sőt valóságos botránynak a kisebbségek jogainak és az anyanyelvi oktatás jogának be nem tartása miatt. Magam is, magyar kollégám, Dérer úr is derűsen és fölényesen hallgattuk ezeket a vitákat. Kormányainknak már sikerült megoldaniuk ilyen kérdéseket. Vagy talán az ATA lisszaboni találkozásán, amikor az etnikumközi kérdésekkel foglalkozó albizottságban (jelen voltak ott küldöttek Grúziából és más volt szovjet tagköztársaságokból is, volt tehát számos ok a vitára és konfrontációra), a brit és a dán küldött, a feszült légkör oldására az egyik szünetben tréfálkozni kezdett egymással. A dán fölemlítette az angolnak, hogy néhány száz évvel korábban ők meghódították a brit szigeteket, mire a brit azzal vágott vissza, hogy a XVII. század közepén ők pedig megbombázták Koppenhágát.

Vagy mindezekől együtt született meg a gondolat, idővel. Csak az számít, hogy tavaly, Bukarestben, a Magyar Kulturális Intézetben, az akkori igazgató, Beke Mihály András nagyon konkrét és állhatatos támogatásával, folyóirataink szerkesztősegei először találkoztak egymással. És elhatározták, hogy folytatják. Glatz Ferenc akadémikus a történelemtudomány és az emberismeret terén szerzett hatalmas tapasztalásával, idei, budapesti találkozóinkra olyan témát javasolt, amely éppen annyira nehéz volt, mint amennyire kitűzött célunkat szolgálta: *Románia és Magyarország a második világháború éveiben*. Mielőtt közös történelmi múltunk és kapcsolataink más megközelítését javasolnánk olvasóinknak, be kell bizonyítanunk, hogy nekünk és munkatársainknak, akik ezeket a folyóiratokat létrehozzunk, sikerül megváltoztatnunk a szemléletünket, s hivatásos történészekké tudunk válni anélkül, hogy továbbra is valamely ideológia katonái lennénk, hogy képesek vagyunk a párbeszédre *sine ira et studio* a legnehezebb kérdésekről is. Ne legyünk többé iparosok, akik muníciót gyártanak a politikusoknak a maguk nacionalista vitáihoz. Az a rendszer, amelynek országaink is részeivé váltak – történelmükben először önként és szabadon választották az Európai Unióhoz és a NATO-hoz való csatlakozásukat, és nem csak választották, de erőfeszítéseket is tettek azért, hogy megfeleljenek a követelményeknek – szigorúan büntet minden eltérést az euro-atlanti normáktól. Az utánunk következő nemzedékek,

A magyar–román történeesztalálkozó utáni ankéton (balról jobbra): Módos Péter, Stelian Mândruț, Szász Zoltán, Ottmar Trașcă, Dorin Matei, Borsi-Kálmán Béla, Glatz Ferenc, Beke Mihály András, Sipos Péter

amelyek számára a szabad közlekedés, a számos forrásból érkező információkhoz való azonnali hozzáférés, az állam és a nemzet fogalmának másfajta értelmezése már természetes lesz, ezek a leendő európai polgárok nem fogadják el többé az olyasfajta történelmi diskurzust, amelyet még mi magunk is folytattunk a kommunizmus bukásáig.

Lehetséges-e egy effajta változás? Nem csak lehetséges, de az általunk megélt történelem meg is követeli azt. Jól tudjuk mindannyian: útlevél nélkül utazhatunk egyik országból a másikba és egyáltalán Európa nagy részébe, a Brüsszelben elfogadott törvények felülírják a nemzeti törvényeket, hamarosan egységes pénzünk lesz, az euró, a nemzetállamok hatásköreik mind nagyobb részét ruházzák át a brüsszeli európai hatóságokra, folyamatban van a decentralizáció, létrejönnek az eurorégiók. Ezek a folyamatok még a politikusokat is megrémítik. Attól félve, hogy elveszítik azon választóik voksát, akik nehezebben fogják fel e változások jelentőségét – amelyet én például a Római Birodalom bukásához hasonlítanék az életünkre kiható változások hordereje miatt –, a politikusok nem is nagyon foglalkoznak velük. Mi, történészek azonban jobban megértjük ezeket a folyamatokat, és kötelességünk megmagyarázni őket olvasóinknak.

Románia és Magyarország ebbe az európai projektbe nem hozhatja be korábbi kapcsolatuk salakját anélkül, hogy el ne veszítenék partnereik megbecsülését. Ellenben mind jobban megbecsült szavuk lehet, annak minden gyakorlati következményével, ha

sikerül közösen cselekedniük, közös, megvalósítható terveket javasolniuk. Nem is beszélve a globális gondokról (infrastruktúra, árvizek, elsivatagosodás, energiaforrások biztosítása, terrorizmus), amelyek megkövetelik az együttműködést. A történelemkutatásnak továbbra is adódnak majd olyan kérdései, amelyekről a magyarországi és a romániai történészeknek eltérő véleményük lesz (amiként mindkét történettudomány körében a kutatóknak eltérő véleményük van egyik vagy másik kérdésben). Ezeknek az eltérő véleményeknek azonban meg kell maradniuk az akadémikus vita körében. Örömrökre szolgált hasonló nézetekkel találkozni magyarországi kollégáinknál, akikkel Bukarestben vagy idén Budapesten találkoztunk: Glatz Ferenc akadémikusként, Zsoldos Attila, Csorba László, Szász Zoltán, Sipos Péter, Fülöp Mihály, Borhi László, Ablonczy Balázs professzoroknál. A hivatalos megbeszéléseken és a kötetlen beszélgetéseken hasonló következtetésekre jutottunk a változás szükségességét illetően.

Folytatjuk tehát, mivel mindannyian jobban érezzük magunkat tőle, és tudatában vagyunk annak, hogy ki kell javítanunk mindazt, amit néha éppen mi magunk rontottunk el, és mivel újra fölleltük magunkban a hivatásos, ideológiai kötöttségeitől megszabadult történész elhivatottságát.

Beke Mihály András fordítása